

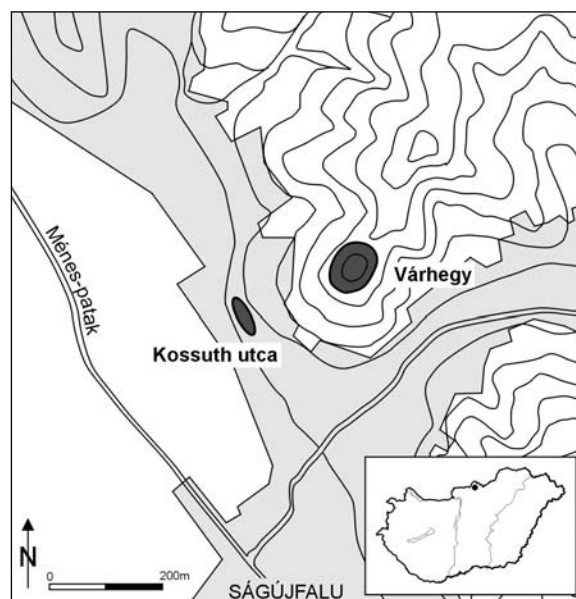
A Kyjatice-kultúra települése Ságújfalun

A Nógrád megyei Ságújfalun 2000 őszén a Kossuth Lajos út egyik lakóingatlanának udvarán, melléképület alapozásakor régészeti leletek kerültek elő, bár a területileg illetékes szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumot akkor erről nem értesítették. A következő évben Limbacher Gábor, a balassagyarmati Palóc Múzeum igazgatója egy néprajzi gyűjtés során tudomást szerzett a Kossuth úton előkerült bronzkori tárgyakról. Az ingatlan tulajdonosát, Godó Jánost felkeresve megtudta, hogy korábban a melléképület alapozásakor 6–8, méhkas alakú gödröt figyeltek meg. Ezekből Godó J. a munka során nagy mennyiségű kerámiatöredéket, őrlőköveket és egy agyag állatfigurát gyűjtött, amelyeket ezt követően a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum számára átadott.

2002 tavaszán a már régészeti lelőhelyként ismert ingatlan szomszédságában, Dénes Gyula telkén, házalapozás közben egy hamus foltból őskori edények kerültek elő. Sajnos ezek nagy része a gépi földmunka során megsemmisült és szétszóródott, de egy szebbnek tartott darabot a tulajdonosnak sikerült megmentenie. Nem sokkal később a település gázhálózatának fejlesztése során első ízben nyílt lehetőség a belterületen található régészeti lelőhely kutatására. Dénes Gy. telkén, a tervezett gázbekötési pont helyén 2002. április 22–24. között megelőző feltárássra került sor.

A régészeti lelőhely a Ménes-patak kelet–nyugat irányú völgyének északi oldalán emelkedő közepmagas domb (Várhegy) déli lábánál, a jelenkori település belterületén található (1. kép). Ezen a területen egy jelenleg is használt temető és a 22. sz. főút mellett sorakozó több lakóingatlan van. Az út és a telkek egyaránt mélyen bevágódnak a domb oldalába, erősen lecsökkentve ezzel az eredményes kutatás lehetőségét.

Dénes Gy. telkén, a tervezett gázbekötés helyén, a már elkészült házalap és a 22. sz. műút közötti területen egymás mellett két, egyenként 2×4 m-es szelvényt nyitottunk. Az 1. (nyugati) szelvényben a felső 40–50 cm vastag, épülettörmelékkel kevert humuszos réteg eltávolítása után a sárga altalajon több régészeti jelenség körvonalát lehetett megfigyelni. A 2. (keleti) szelvényben — mint később kiderült — egy jelenkori törmelékkel lazán feltöltött beásásra nyitottunk rá, amelynek

1. kép. Késő bronzkori régészeti lelőhelyek Ságújfalun
Fig. 1. Late Bronze Age sites at Ságújfalu

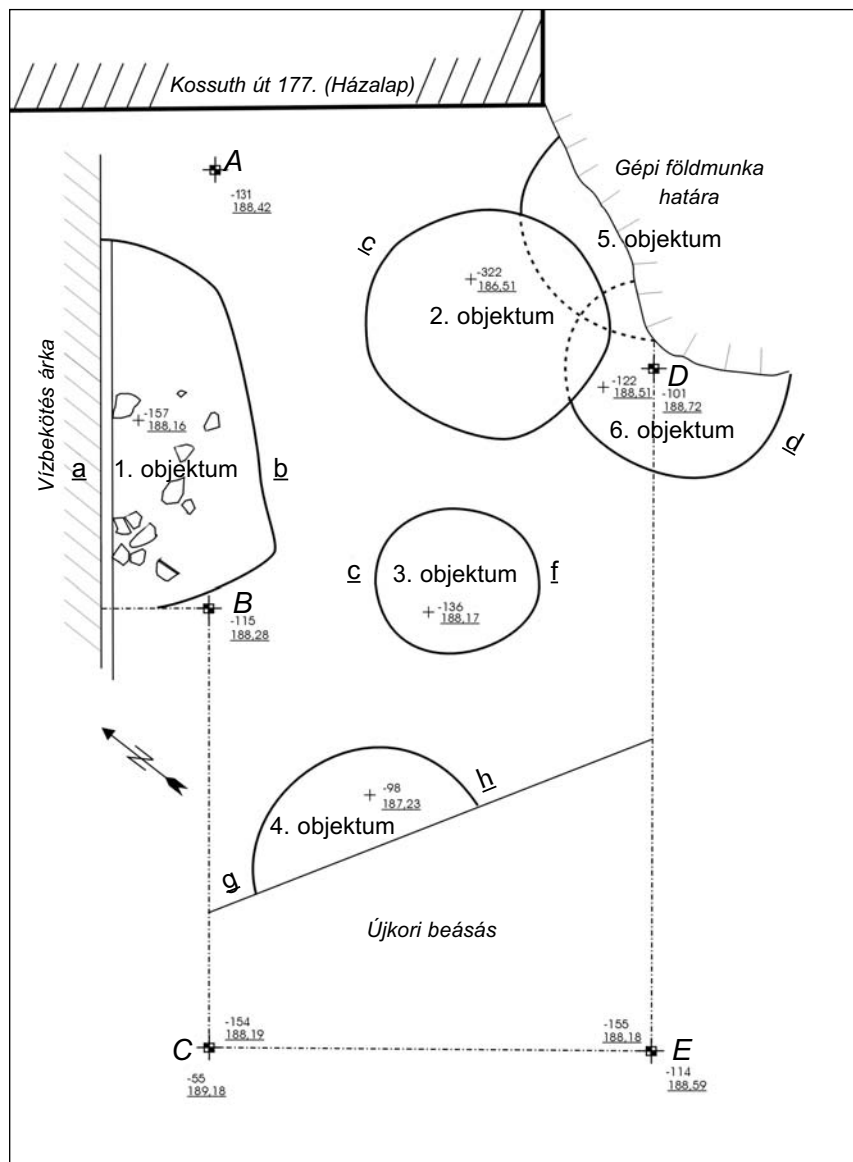
alját másfél méteres relatív mélységben sem sikerült elérni, ezért ennek további feltárását beszüntettük (2. kép). Az 1. szelvényben megfigyelt régészeti jelenségek az alábbiak voltak:

1. objektum (3. kép 1):

Gödör az 1. szelvény északnyugati felében. Egyenes aljú lekerekített téglalap alakú. Mérete: 70×166 cm. A nyelési szinttől mért relatív mélysége: –12 cm. A gödör alján szabálytalanul beszórt kerámiatöredékek feküdtek. A kerámia mellett kevés állatcsont és némi kő került elő az egyöntetű barna humuszos betöltéséből. Az objektum nyugati részét egy korábbi vízbekötés árka elpusztította.

Előkerült leletek:

1. Fekete színű, homokkal soványított, kézzel készült, fényezett felületű, redukciós égetésű csésze, belső felületén besimított vonalakkal és pontmotívumokkal. Pá.: 14 cm, Pv.: 0,5 cm, Fv.: 0,6 cm (5. kép).
2. Sötétszürke színű, homokkal soványított, kézzel készült, fényezett felületű, redukciós égetésű, éles válltörésű csésze peremtöredéke, vállán finoman bekarcolt kannelúrával. Pá.: 16 cm, Pv.: 0,6 cm, Fv.: 0,8 cm (6. kép 1).
3. Sötétbarna színű, homokkal soványított, kézzel készült, simított felületű, redukciós égetésű, síkzott, kihajló peremtöredék. Pá.: 32 cm, Pv.: 1,2 cm, Fv.: 1 cm (6. kép 2).
4. Fekete színű, homokkal soványított, kézzel készült, fényezett felületű, redukciós égetésű, egyenes peremű, hengeres nyakú, ívelt vállán síkzott, hasának alsó részén vízszintes bütyökfüllel ellátott edény. Pá.: 28 cm, Pv.: 0,8 cm, Fv.: 1 cm (6. kép 3).

2. kép. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — ásatási felszínrajz
Fig. 2. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — map of the excavation

5. Homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, különböző edényekből származó oldaltörödékek. 12 db.

2. objektum (3. kép 4):

Méhkas alakú gödör. Kerek, 110 cm átmérőjű, alja egyenes. A nyelési szinttől mért relatív mélysége –190 cm volt. A bontása során, a gödör falán égésnyomok és foltokban koromlerakódás volt megfigyelhető. A gödör alján nyomokban szenült gabonaszemek voltak. Az egyrétegű barna humuszos betöltéséből nagy mennyiségű kerámia-törödékek, némi állatsont és patics került elő. A 2. objektum két másik méhkas alakú gödröt vágott (5–6. objektum). Előkerült leletek:

1. Sötétbarna színű, tört kerámiával soványított, kézzel készült, részben fényezett felületű, redukciós égetésű, ujjbenyomkodásos bordával díszített edény oldaltörödéke. Fv.: 1,8 cm (6. kép 4).

2. Homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, különböző edényekből származó oldaltörödékek. 18 db.

3. objektum (3. kép 2):

Kerek gödör, 60 cm átmérőjű, alja enyhén ívelt. A nyelési szinttől mért relatív mélysége –18 cm volt. Egyrétegű barna humuszos betöltéséből néhány díszítetlen oldaltörödékek kerültek elő.

Előkerült leletek:

1. Homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, különböző edényekből származó oldaltörödékek. 3 db.

4. objektum (3. kép 3):

Méhkas alakú gödör. Kerek, alja egyenes. A nyelési szinttől mért relatív mélysége –98 cm volt. Egyöntetű barna, humuszos betöltéséből kerámia-törödékek, némi állatsont és patics került elő. Sajnos az objektum délkeleti részét a már a 2. szelvényben megfigyelt újkori beásás pusztította el.

Előkerült leletek:

1. Szürke színű, homokkal soványított, kézzel készült, simított felületű, redukciós égetésű, egyenes peremű, hengeres nyakú, ívelt falú edény töredéke. Pá.: 10 cm, Pv.: 0,8 cm, Fv.: 0,8 mm (7. kép 1).

2. Homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, különböző edényekből származó oldaltörödékek. 9 db.

3. Állatsontok.

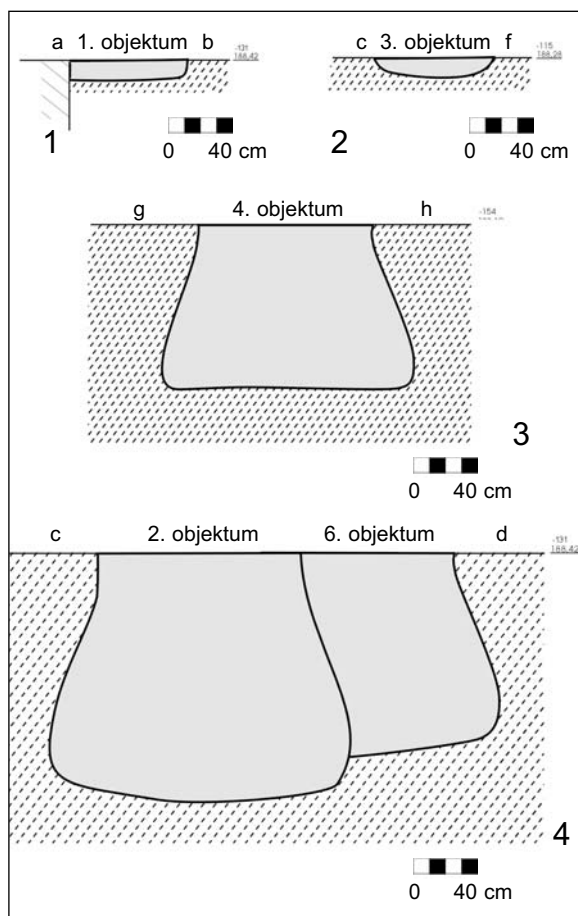
5. objektum:

A nyelési felszínen szabálytalan foltként jelentkező méhkas alakú gödör. A 2. objektum vágja, de a 6. objektumhoz való viszonya nem egyértelmű. Szürke, hamus-faszenes, egyrétegű betöltéséből kerámia-törödékek kerültek elő. Sajnos a ház alapozási gödre az objektum nagyobb részét elpusztította. Nem kizárt, hogy ebből az objektumból származhatott a Dénes Gy. által talált csésze. Előkerült leletek:

1. Sötétszürke színű, tört kerámiával soványított, kézzel készült, durva felületű, redukciós égetésű, ívelt falú edény oldaltörödéke, széles szalagfüllel. Fv.: 1,3 cm (7. kép 2).

2. Sötétbarna színű, tört kerámiával soványított, kézzel készült, simított felületű, redukciós égetésű, egyenes peremű és falú edény peremtörödéke vízszintes bütyökfüllel. Pá.: 20 cm, Pv.: 1,4 cm, Fv.: 1,4 cm (7. kép 3).

3. Sötétbarna színű, homokkal soványított, kézzel készült, simított felületű, redukciós égetésű, behúzott

3. kép. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — objektum metszetrajzok
Fig. 3. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — cross-section of the excavated features

- peremű tál peremtöredéke, vastag, perem fölé emelkedő füllel. Pá.: kb. 18 cm, Pv.: 0,8 cm, Fv.: 1 cm (7. kép 4).
4. Sötétszürke színű, tört kerámiával soványított, kézzel készült, durva felületű, redukciós égetésű, s-profilú tál peremtöredéke vastag, a peremből kiinduló füllel. Pá.: 20 cm, Pv.: 0,5 cm, Fv.: 0,9 cm (7. kép 5).
5. Homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, különböző edényekből származó oldaltöredékek. 27 db.
6. Alaktalan bronzöredék. 1 db.
7. Örlőkő töredéke. 2 db.
8. Égett, vesszőlenyomatos tapasztástöredékek.
9. Állatcsontok.

6. objektum (3. kép 4):

Méhkas alakú gödör. A 2. objektum vágja, de az 5. objektumhoz való viszonya nem egyértelmű. Szürke hamus-faszenes egyrétegű betöltéséből kerámiatöredékek kerültek elő. Sajnos a ház alapozási gödre az objektum nagyobb részét elpusztította.

Szórványleletek:

1. Világosbarna színű, homokkal soványított, kézzel készült, finoman fényezett felületű, oxidációs égetésű, enyhén kihajló peremű, hengeres nyakú, ívelt hasú csésze, a vállból a peremhez csatlakozó szalagfüllel. Külső felületén, a hengeres nyak alsó részén víz-

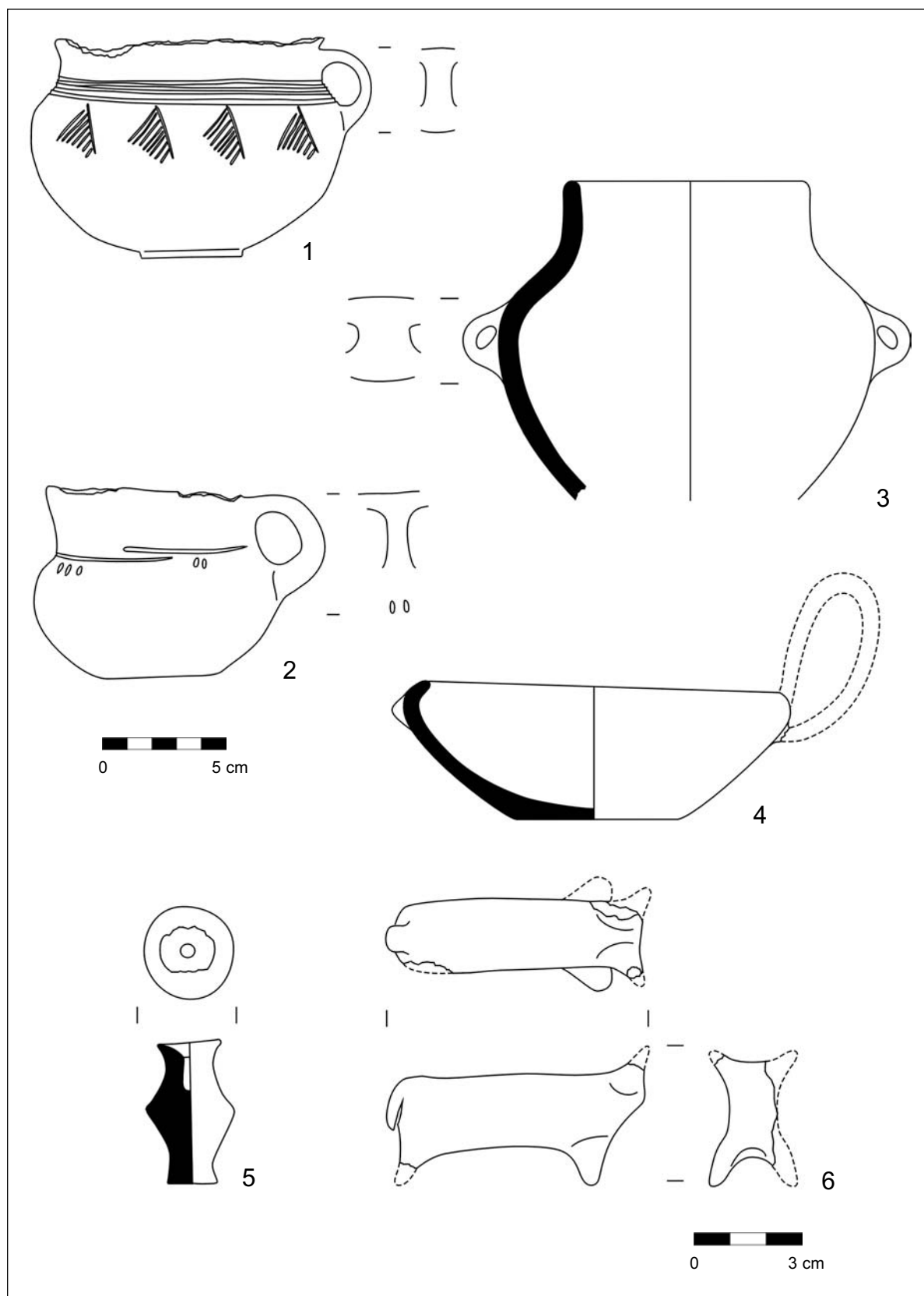
- szintesen besimított vonalak, és ehhez a hason sraf-fozott háromszögek sora kapcsolódik (4. kép 1).
2. Világosbarna színű, homokkal soványított, kézzel készült, finoman fényezett felületű, oxidációs égetésű, enyhén kihajló peremű, hengeres nyakú, ívelt hasú csésze, a vállból a peremhez csatlakozó szalagfüllel. Külső felületén, a hengeres nyak és a váll találkozásánál pontszerű benyomkodások találhatók (4. kép 2).
3. Sötétbarna színű, homokkal soványított, kézzel készült, fényezett felületű, redukciós égetésű, egyenes peremű, hengeres nyakú, ívelt hasú edény, a vállán széles szalagfüllel. Pá.: 10 cm, Pv.: 0,9 cm, Fv.: 1 cm (4. kép 3).
4. Sötétszürke színű, homokkal soványított, kézzel készült, fényezett felületű, redukciós égetésű, behúzott peremű, egyfűlű miniatűr csésze, a vállán, a füllel szemben bűtyökkel. Pá.: 1,5 cm, Pv.: 0,9 mm, Fv.: 0,9 cm (4. kép 4).
5. Barnásszürke színű, homokkal soványított, kézzel készült, redukciós égetésű, miniatűr kettőskúpos edényke (?). Pá.: 1,4 cm, Furatá.: 0,3 cm, M.: 4,2 cm (4. kép 5).
6. Barnásszürke színű, homokkal soványított, kézzel készült, redukciós égetésű, állatmodell-plasztika. Sérült. Mérete: 7,1×1,9 cm (4. kép 6).
7. Homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, különböző edényekből származó oldaltöredékek. 41 db.
8. Örlőkő töredéke. 2 db.
9. Égett, vesszőlenyomatos tapasztástöredékek.
10. Állatcsontok.

A régészeti jelenségek értékelése

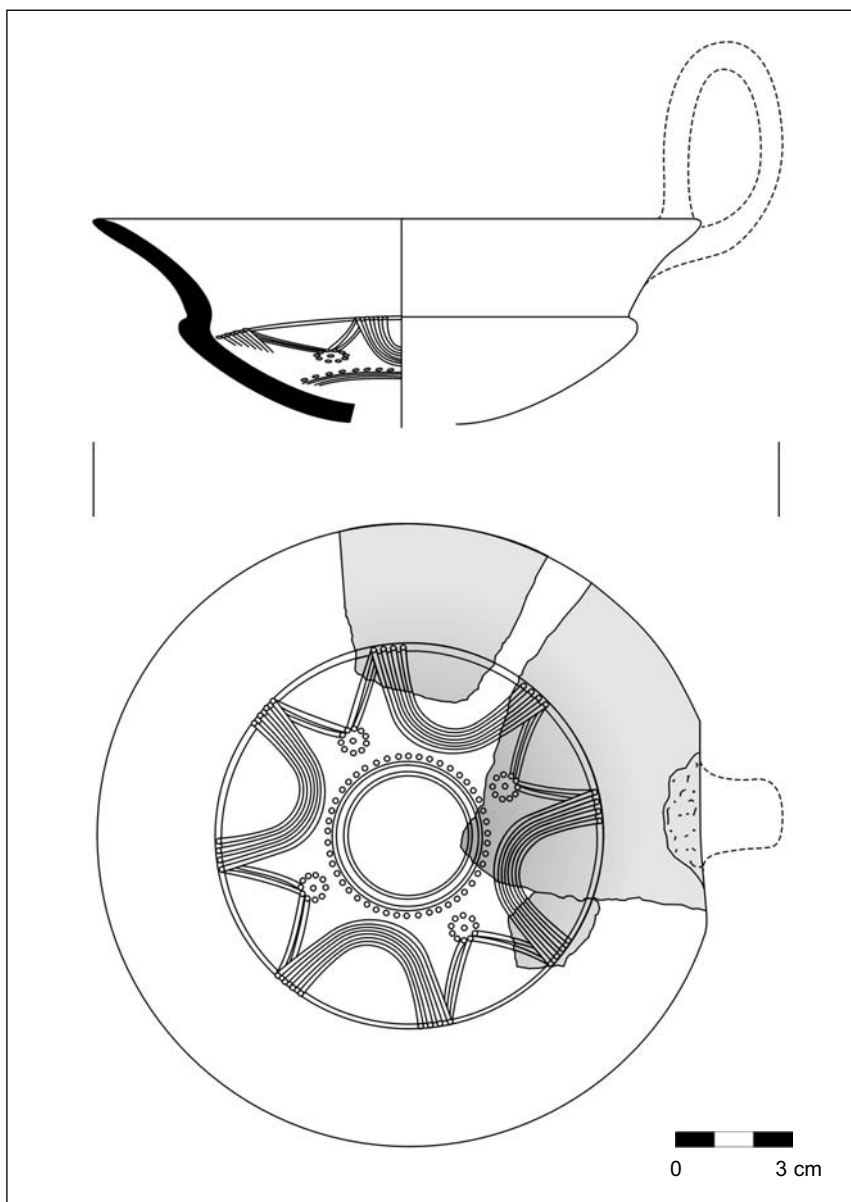
A Ságújfalu feltárt gödröket, amint azt a 2. objektum alján megfigyelt növényi maradványok is alátámasztják, elsődlegesen gabona tárolására használhatták. A veremek belső oldalán megfigyelt égésnyomok, koromlerakódásos foltok a gödrök előzetes kiégetésre utalnak. Ennek célja a verem falának fertőtlenítése, statikai szilárdságának növelése, illetve a vízáteresztő képesség csökkentése volt (FÜZES 1984, 114–115).

A most feltárt gabonatároló vermek feltehetően egy nagyobb település részét képezhetik. Ezt a feltételezést a gödrök betöltéséből előkerült égett tapasztástöredékek is alátámaszthatják, vagyis a gabonás-vermek mellett egyéb épületek is állhattak. Sajnos azonban a telep nagyobb felületű kutatása a lakóingatlanokkal való fedettség miatt ma már nem lehetséges.

Másrészt megemlítendő, hogy a most kutatott településrészlet fölött emelkedő Várhegy csúcsán erődítésnyomok figyelhetők meg. A helyszíni bejárás során, a sűrű bozót ellenére is jól látszott egy kb. 30–40 m átmérőjű földgyűrű, amely a domb legmagasabb pontját övezte. Bár ez az erődítésforma általában a kora Árpád-kori kisváraakra jellemző, mégis a sáncon belül késő bronzkori kerámiatöredékek felszíni szóródását lehetett megfigyelni. Igaz, hogy ezek a leletek nem teszik lehetővé a föld-sánc datálását, de jelezhetik a hely bronzkorban la-

4. kép. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — 1–6: szórványleletek
 Fig. 4. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — 1–6: stray finds

5. kép. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — 1. objektum
Fig. 5. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — feature 1

kott voltát. Tény, hogy a Kossuth utcai lelőhely és Várhegy között mindössze 150 m távolság és 25–30 m szintkülönbség van, de a tényleges viszonyukat csak további kutatással lehetne tisztázni (1. kép).

A régészeti leletanyag értékelése

A ságújfalui tárológödörből előkerült leleteknek számos analógiája van Északkelet-Magyarországon és Kelet-Szlovákiában.

A gömböstemű egyfülű bögre (3. kép 2) általánosan elterjedt volt a késő bronzkori pilinyi kultúrában. Nógrád megye északi részéről és a vele szomszédos szlovák területekről számos hasonló darabot

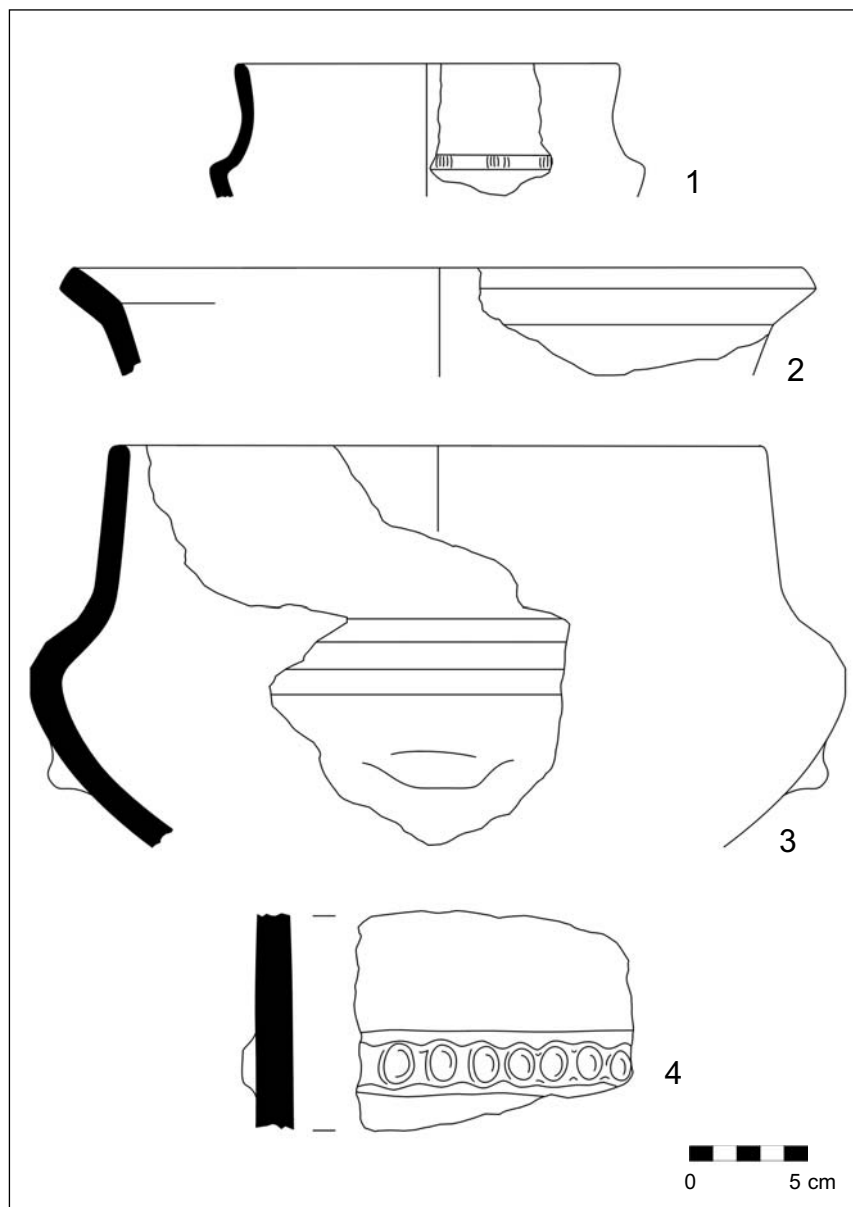
ismerünk: Rágyolc /Radzovce, SK/ (FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 40. 9–10, Abb. 41. 5), Szécsény-Benczúrfalva (KEMENCZEI 1984, Taf. I. 2), Szécsény-Homokbánya (Soós 1979, XII. t. 3), Szurdokpuszpöki (KEMENCZEI 1984, Taf. XIII. 20, 22), Vizslás (KEMENCZEI 1984, Taf. XIV. 10, 12, 24).

A hasán sraffozott háromszögekkel díszített félgömbforma, enyhén ívelt nyakú egyfülű bögre (4. kép 1) formailag és díszítésében egyaránt nyugati analógiákkal rendelkezik. Ez a forma a dunántúli urnamezős kultúra területén gyakori előfordulása miatt általánosnak tekinthető. Éppen ezért a számos analógia közül itt csak a térben legközelebbiek kerülnek megemlítésre. A vállán, a ságújfalui lelethez hasonlóan, vízszintesen besimított vonalköteggel díszített egyfülű edény került elő Visegrád-Csometekert telepen (GRÓH 1984, 2. kép 4), de félgömbtestű bögre ismert Szentendréről is (PATEK 1968, Taf. CXXVII. t. 1–2). A ságújfalui edény

vállán besimított sraffozott háromszögek ugyan a Kyjatice-kultúra területén is előfordulnak (Miskolc, Aggtelek: KEMENCZEI 1984, Taf. CII. 15, Taf. CV. 3), de a szlovákiai Lausitz-kultúra (Simony /Partizánske, SK/: VELIAČIK 1983, Taf. XXII. 5) és a dunántúli urnamezős kultúra leletanyagában (Visegrád: GRÓH 1984, 3. kép 1) is megtalálhatók. Egy, a Lausitz-kultúra lelőhelyén, Nyitrán /Nitra-Drazovce, SK/ előkerült edény, formailag és díszítésében is nagyon közel áll a ságújfalui darabhoz. A minimálisnak tekinthető eltérés csupán annyit, hogy a nyitrai edénynél a fül a perem fölé emelkedik (FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 38. 3).

A tárgy datálásának szempontjából érdemes megjegyezni, hogy a sraffozott háromszögekre épülő motívumok használata, elsősorban a preszkíta kori csontművességben válik általánossá az észak-magyarországi régióban (PATEK 1991, 27. t. 1, 28–29. t.). A Dunától nyugatra, a jól datálható leletegyüttesek alapján kijelenthető, hogy a kerámiadíszítésben megjelenő sraffozott háromszögeket, a keleti Hallstatt-kultúra legkorábbi fázisától, illetve Lausitz-kultúra azonos időszakától (Ha B3/C1 átmenete) kezdve alkalmazzák szélesebb körben (NEKVASIL 1974, 254–264; NEBELSICK 1997, 69–71).

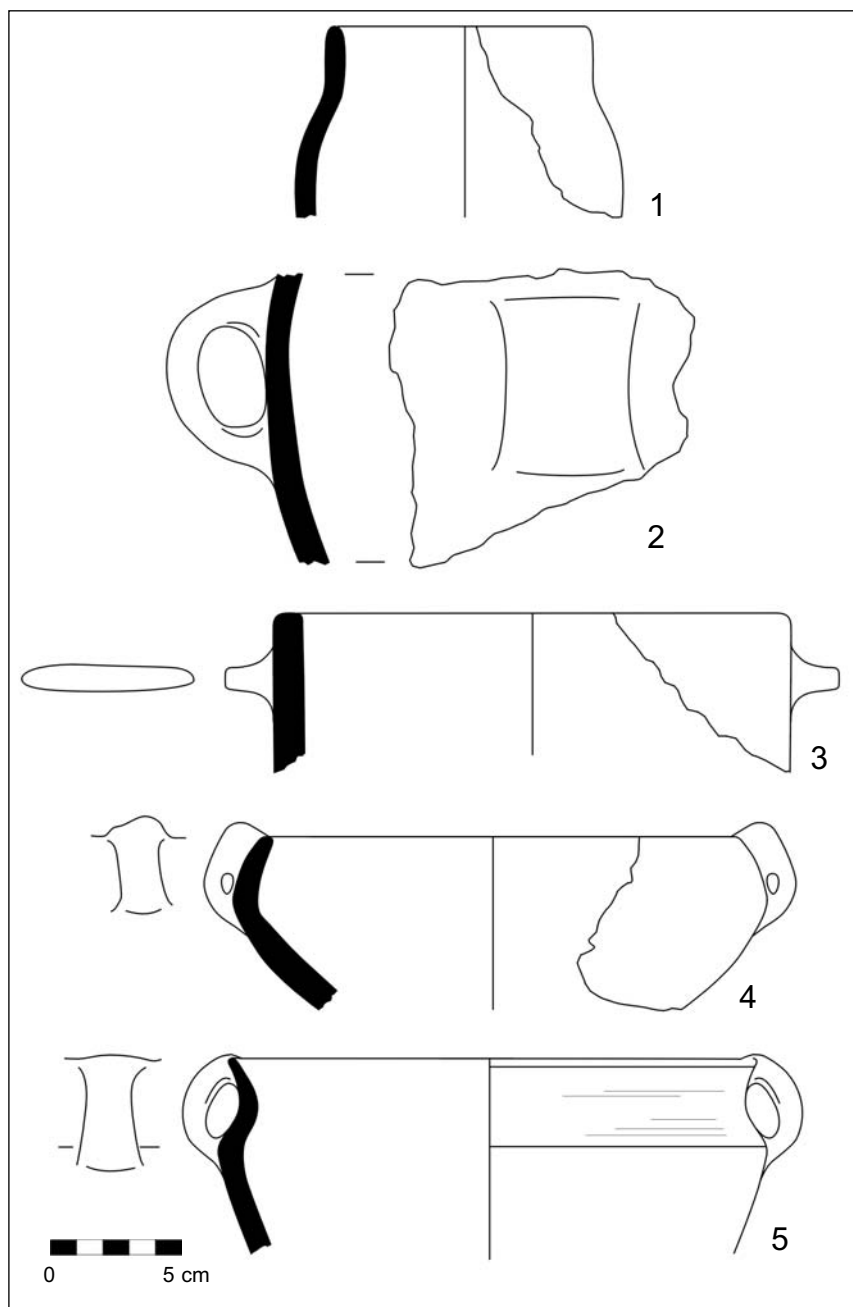
A hengeres nyakú amphora (4. kép 3) V. Furmánek szerint a pilinyi kultúra idősebb és fiatalabb szakaszára egyaránt jellemző (Furmánek A IX. típus: FURMÁNEK 1977, 305). Ezt alátámasztani látszik, hogy tornaáljai /Šafarikovo, ma Tornaľa, SK/ lelőhelyről bütöökkel és kannelurával díszített, míg Nagybatonyból és Rágyolcra /Radzovce, SK/ egy-egy, a vállon két füllel ellátott darabot is ismerünk (PATAY 1954, Abb. 8. 2; FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 40. 18, Abb. 41. 9). Ugyanakkor Szajlán a Kyjatice (KEMENCZEI 1984, Taf. LXXXIV. 10, Taf. LXXII. 17–18), míg Szlovákia területén a Lausitz-kultúra leletei között is megtalálható ez a kerámiaforma (VELIAČIK 1989, 103–111). Figyelemre méltó, hogy hasonló edény Sirokról preszkíta korú leletegyüttesben is előkerült (PATEK 1991, 21. t. 7), illetve bütökdísz nélkül feltűnt a vekerzugi kultúra hetényi /Chotín, SK/ temetőjében is (DUŠEK 1966, Taf. LII. 13). Mindez a jellegzetesen

6. kép. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — 1–3: 1. objektum, 4: 2. objektum
Fig. 6. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — 1–3: feature 1, 4: feature 2

késő bronzkori kerámiatípus szórványos kora vaskori továbbélésére lehet bizonyíték.

A síkozott vállú, vízszintes bütöökfüllel ellátott, kúpos nyakú, amphora alakú edény (6. kép 3) formai analógiái Rágyolc /Radzovce, SK/, Kiéte /Kyjatice, SK/ és Ózd-Kőalja lelőhelyekről ismertek (KEMENCZEI 1984, Taf. XCI. 11–12; FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 45. 22, 26). A síkozott perem és a kúpos nyak (6. kép 2) gyakran előfordul az észak-nógrádi területen, és a Kyjatice-kultúra jellegzetességének tartható (FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, 105).

7. kép. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — 1: 4. objektum, 2–4: 5. objektum
Fig. 7. Ságújfalu-Kossuth Lajos út — 1: feature 4, 2–4: feature 5

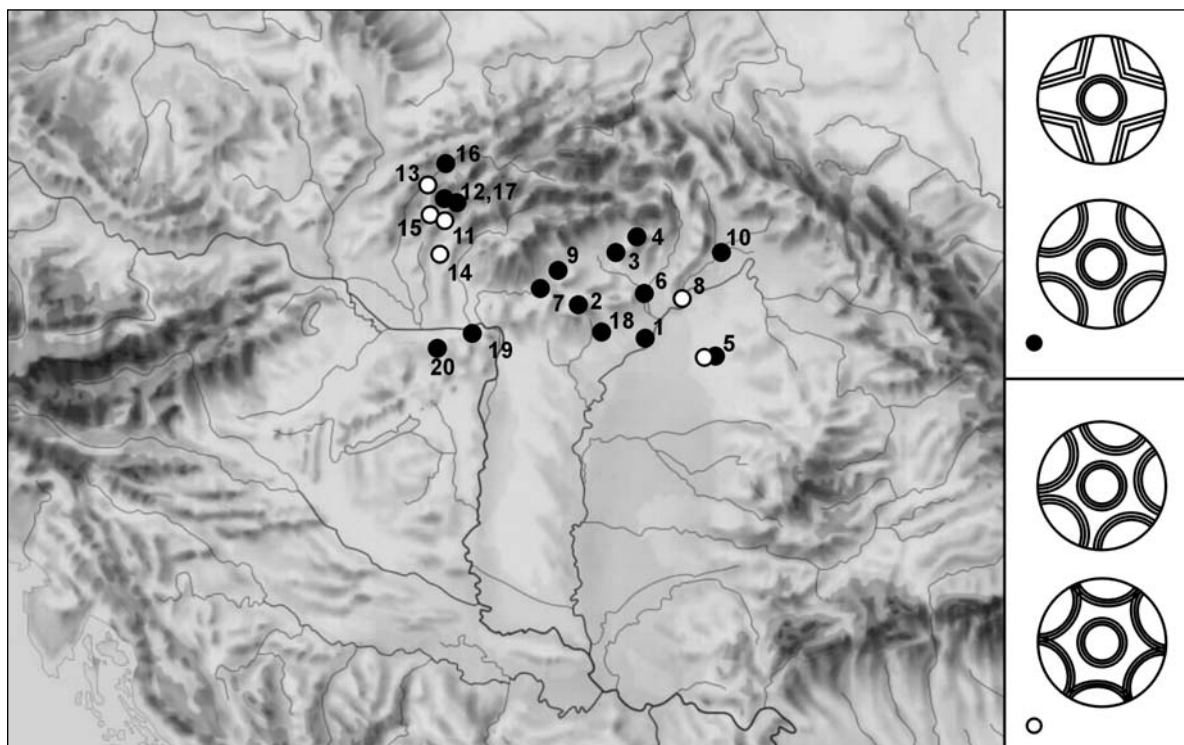
A bütyökkel díszített és egy, a peremből a vállrészhez kapcsolódó füllel ellátott behúzott peremű tál (4. kép 4) Nógrád megye területéről ismert párhuzamai Szurdokpusztkiról, a pilinyi kultúra leletösszefüggéséből kerültek elő (KEMENCZEI 1984, Taf. XIII. 19, 23, 26). Ez az edénytípus a szlovákiai bronzkor legutóbbi összefoglalása szerint a Kyjatice-kultúra korai fázisának egyik jellegzetes formája (FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 44. 8–9). Ugyanakkor a füzesabonyi preszkíta te-

Az s-profilú, a vállból a peremhez csatlakozó két füllel ellátott fazék párhuzama (7. kép 5), amelyet V. Furmánek a DII-es típusba sorolt (FURMÁNEK 1977, 310), a pilinyi kultúra zagyvapálfalvi temetőjéből és a Kyjatice-kultúra bükkaranyosi, ónodi és szajlai telepeiről egyaránt ismert (KEMENCZEI 1967, Abb. 10–11; KEMENCZEI 1984, Taf. XXII. 2–3, Taf. XXIV. 13, Taf. XXXIX. 4, Taf. LXXIV. 16, Taf. LXXV. 20, Taf. LXXVIII. 19).

metőből ismert darab egy újabb adat lehet a késő bronzkori kerámiaforma kora vaskori használatára (PATEK 1991, 13. t. 7).

A két füllel ellátott behúzott peremű tál (7. kép 4) a pilinyi és a Kyjatice-kultúra emlékanyagában egyaránt megtalálható, és így az észak-magyarországi késő bronzkor teljes időszakára jellemző (FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 41. 12, Abb. 45. 16, 19).

A hengeres nyakú, fül nélküli fazék (7. kép 1, 3) a késő bronzkor/kora vaskor átmeneti fázisának általános formája (VELIAČIK 1983, 113), amelynek formai analógiái Északkelet-Magyarországon Szajláról és Bükk-szentlászlóról, a Kyjatice-kultúra kontextusából ismertek (KEMENCZEI 1984, Taf. LXXXI. 19; D. MATUZ 1994, II. t. 6, XV. t. 13). Ezen az edénytípuson gyakori a vízszintes bütyök-fül kialakítása (7. kép 3), melynek használatára Ózd-Kőalaja és Szajla lelőhelyekről ismerünk analógiát (KEMENCZEI 1984, Taf. XCI. 6, 8, 10, Taf. LXXXV. 13). Ugyanakkor maga a forma a füzesabonyi preszkíta temetőben is megtalálható (PATEK 1991, 11. t. 15).

8. kép. A késő bronzkori belső díszes csészék elterjedése a Kárpát-medencében (térkép: © Zentai László 1996) — 1: Tiszakeszi, 2: Szajla, 3: Ózd, 4: Aggtelek, 5: Debrecen, 6: Szirmabesnyő, 7: Ságújfalu, 8: Taktabáj, 9: Radzovce / Rágyolc, (SK), 10: Somotor / Szomotor (SK), 11: Partizánske / Simony (SK), 12: Opatovce nad Nitrou / Bajmócapáti (SK), 13: Trenčianske Teplice / Trencsénteplic (SK), 14: Zlaté Moravce / Aranyosmarót (SK), 15: Kšinná / Kesnyő (SK), 16: Ľuborča / Liborcsudvard (SK), 17: Diviaky nad Nitricou / Nyitravidék (SK), 18: Füzesabony, 19: Tokod, 20: Komárom megye, 21: Szilvásvárad

Fig. 8. Distribution of Late Bronze Age cups with decorated interior in the Carpathian Basin (map: © Zentai László 1996) — 1: Tiszakeszi, 2: Szajla, 3: Ózd, 4: Aggtelek, 5: Debrecen, 6: Szirmabesnyő, 7: Ságújfalu, 8: Taktabáj, 9: Radzovce / Rágyolc, (SK), 10: Somotor / Szomotor (SK), 11: Partizánske / Simony (SK), 12: Opatovce nad Nitrou / Bajmócapáti (SK), 13: Trenčianske Teplice / Trencsénteplic (SK), 14: Zlaté Moravce / Aranyosmarót (SK), 15: Kšinná / Kesnyő (SK), 16: Ľuborča / Liborcsudvard (SK), 17: Diviaky nad Nitricou / Nyitravidék (SK), 18: Füzesabony, 19: Tokod, 20: Komárom megye, 21: Szilvásvárad

A 2. objektum betöltéséből előkerült oldaltörredék ujjbenyomkodással tagolt bordával való díszítésének (6. kép 4) számos analógiája került elő a Kyjatice-kultúra bükkaranyosi és bükkszentlászlói földvárainak kutatása során (KEMENCZEI 1984, Taf. XIX–XX; D. MATUZ 1994, III. t. 3, IV. t. 4, 11, V. t. 2, IX. t. 1).

A ságújfalui lelőhely legimpozánsabb lelete kétségkívül az 1. objektumból előkerült belső díszes csésze (5. kép). A késő bronzkori csészék belső felületének koncentrikus körökből kiinduló, geometrikus motívumokból álló díszítése a közép-Duna-vidéki urnamezős komplexum Lausitz-, Piliny-Kyjatice- és Gáva-kultúrára jellemző (lásd: Függelék). Ennek a díszítésnek a területi előfordulása a Kárpát-medence északi részén két fő régióra koncentrálódik. A szlovákiai, Lausitz-kultúrához köthető darabok a kultúra magterületéről, elsősorban a Nyitra és a Vág völgyének lelőhelyeiről származnak. Magyarországon az eddig közölt belső díszes csészék többsége az Északi-középhegység terüle-

téről, a Kyjatice-kultúra leletösszefüggésében került elő (8. kép). L. Veliačik megállapítása szerint, a Lausitz-kultúra területén a csészék geometrikus belső díszítése a kultúra IV–V horizontjában, a RBD–HaA fázisában kezdődik (VELIAČIK 1983, Abb. 7. 167–174). Feltehetően ebből kiindulva D. Matuz Edit a hazai leletek kapcsán úgy vélte, hogy ez a díszítési mód nálunk a Lausitz-kultúrából eredeztethető. Vagyis Közép-Szlovákiából került Észak-Magyarországra a pilinyi kultúra végén, s itt elsősorban a HaB fázisra jellemző (D. MATUZ 1999, 33).

A fentiek alapján kijelenthető, hogy a Ságújfalu-Kossuth utcában előkerült leletek jól beilleszthetők az észak-magyarországi és kelet-szlovákiai Piliny-Kyjatice-kultúrkörbe, bár a kerámiaművéségben néhány esetben a közép-szlovákiai Lausitz-kultúra hatása is megfigyelhető. Sajnos a leletanyag relatív kronológiai besorolása — mivel ez kizárólag a kerámiaanyagra támaszkodik — biztos időrendi fogódzók hiányában csak a hosszú ideig használt formák analógiáira alapozható.

Tehát a datálás jelenleg kizárólag a már különböző mélységig kidolgozott formatipológiai rendszerek (FURMÁNEK 1977; VELIAČIK 1983; KEMENCZEI 1984) alapján lehetséges. Ezekből kiindulva megállapítható, hogy a Ságújfalu-Kossuth utcai teleprészlet a Kyjatice-kultúra HaB időszakára keltezhető, de sajnos a leletanyag ennél finomabb besorolást nem tesz lehetővé.

Nem kizárt az sem, hogy a Ságújfaluról korábban több alkalommal (a lelőhely pontosabb meghatározása nélkül) a megyei és a Magyar Nemzeti Múzeumba került leletek, amelyeket Kemenczei Tibor a pilinyi kultúrához sorolt, szintén erről a késő bronzkori településről származhatnak (KEMENCZEI 1984, 106).¹

A Ságújfalun feltárt gabonásvermek alapján kijelenthető, hogy a Nógrádi dombvidéken is számolni lehet a késő bronzkor utolsó fázisában (HaB) földművelésből élő közösségekkel (Ságújfalu-Kossuth utca). Ugyanakkor talán a megváltozott politikai helyzet következtében szükségessé válhatott a Kyjatice-kultúrára általánosan jellemző, a jelen esetben őrhelyként, vagy egy kisebb közösség számára mentsvárként szolgáló erődítés (Ságújfalu-Várhegy) kialakítása.

Tankó Károly

ELTE BTK Régészettudományi Intézet
1088 Budapest, Múzeum körút 4/B
csiszar@freemail.hu

Lelőhely	Kultúra	Irodalom
Debrecen-Haláppusztá	Gáva-kultúra	KEMENCZEI 1984, Taf. CXXV. 12, Taf. CXXV. 14.
Debrecen-Nyulas	Gáva-kultúra	KEMENCZEI 1984, Taf. CXXV. 9–10.
Somotor / Szomotor (SK)	Gáva-kultúra	FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 46. 12.
Taktabáj	Gáva-kultúra	KEMENCZEI 1984, Taf. CLXI.
Tiszakeszi-Tatárdomb	Gáva-kultúra	KEMENCZEI 1984, Taf. CXXXIV. 7, Taf. CXXXIV. 11.
Aggtelek	Kyjatice-kultúra	KEMENCZEI 1984, Taf. CIV. 6.
Mátrászentimre-Ágasvár	Kyjatice-kultúra	D. MATUZ–SZ. KÁLLAY 1994, 13. t. 3.
Ózd-Kőalja	Kyjatice-kultúra	KEMENCZEI 1984, Taf. XCI. 19, Taf. XCI. 22, Taf. LXXIX. 17.
Radzovce / Ragyolc (SK)	Kyjatice-kultúra	FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 45. 10.
Szajla	Kyjatice-kultúra	KEMENCZEI 1984, Taf. LXXIX. 4, Taf. LXXXI. 18.
Szilvásvár-Töröksánc	Kyjatice-kultúra	D. MATUZ 1999, 23. t. 1, 2, 3, 26. t. 2, 30. t. 6, 31. t. 4, 5, 6, 32. t. 13.
Szirmabesnyő	Kyjatice-kultúra	KEMENCZEI 1984, Taf. XIII. 22.
Diviaky nad Nitricou / Nyitravidék (SK)	Lausitz-kultúra	VELIAČIK 1983, Taf. XXVI. 10, Taf. XXVIII. 16, Taf. XXIX. 5, 8, Taf. XXX. 2.
Kšinná / Kesnyő (SK)	Lausitz-kultúra	VELIAČIK 1983, Taf. XXIV. 7; FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 36. 21.
Euborča / Liborcsudvard (SK)	Lausitz-kultúra	VELIAČIK 1983, Taf. X. 8.
Opatovce nad Nitrou / Bajmócapáti (SK)	Lausitz-kultúra	VELIAČIK 1983, Taf. XVIII. 5.
Partizánske / Simony (SK)	Lausitz-kultúra	VELIAČIK 1983, Taf. XXI. 14, Taf. XXII. 1.
Trenčianske Teplice / Trencsénteplic (SK)	Lausitz-kultúra	VELIAČIK 1983, Taf. XIV. 7.
Zlaté Moravce / Aranyosmarót (SK)	Lausitz-kultúra	FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, Abb. 37. 10.
Komárom megye	dunántúli urnamezős kultúra	PATEK 1968, Taf. CIV. 8.
Füzesabony	Mezőcsát-kultúra	PATEK 1991, 15. t. 1.
Tokod-Altáró	Hallstatt-kultúra ?	PATEK 1984, Taf. 18. 7.

¹ Az 1960-as években ismeretlen lelokörülményekkel egy bronztű és edénytöredékek kerültek a Magyar Nemzeti Múzeumba (MNM ltsz.: 62.34.1–6). 1977-ben a karancssági tanácselnök egy bronzkori bögrét ajándékozott a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumnak (KFM ltsz.: 77.1.1).

Irodalom:

- DUŠEK, M. 1966: *Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotín*. Bratislava.
- FURMÁNEK, V. 1977: Pilinyer Kultur. *SlA* 24 (1977) 251–370.
- FURMÁNEK, V.–VELIAČIK, L.–VLADÁR, J. 1999: *Die Bronzezeit im Slowakischen Raum*. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 15, Rahden.
- FÜZES E. 1984: *A gabona tárolása a magyar parasztgazdaságokban*. Budapest.
- GRÓH D. 1984: Előzetes jelentés a Visegrád-Csetemetekert lelőhelyen végzett későbronzkori és koravaskori feltárásról – Vorbericht über die spätbronze- und früheisenzeitliche Erschließung von Visegrád-Csetemetekert. *CommArchHung* 1984, 53–66.
- KEMENCZEI, T. 1967: Die Zagypapálfa-Gruppe der Pilinyer-Kultur. *ActaArchHung* 19 (1967) 229–305.
- KEMENCZEI, T. 1984: *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*. ArchHung 51 Budapest.
- D. MATUZ E. 1994: A Kyjatice-kultúra földvára Bükkzentlászló-Nagysáncon – Erdburg der Kyjatice-Kultur in Bükkzentlászló-Nagysánc. *HOMÉ* 32 (1994) 9–54.
- D. MATUZ E. 1999: A Kyjatice-kultúra földvára Szilvásvár-Töröksáncon – Der Erdwall der Kyjatice-Kultur in Szilvásvár-Töröksánc. *Agria* 35 (1999) 5–84.
- D. MATUZ E.–SZ. KÁLLAY Á. 1994: Késő bronzkori–kora vaskori településrészlet Mátraszentimre-Ágasváron – Ein spätbronzezeitliches, früheisenzeitliches Siedlungsdetail in Mátraszentimre-Ágasvár. *Agria* 29–30 (1994) 34–45.
- NEBELSICK, L. D. 1997: Die Kalenderberggruppe der Hallstattzeit am Nordostalpenrand. In: Nebelsick, L. D.–Eibner, A.–Lauermann, E.–Neugebauer, J.-W.: *Hallstattkultur im Osten Österreichs*. Wien 1997, 9–128.
- NEKVASIL, J. 1974: Die jüngere und späte Stufe des Hallstattabschnittes der Lausitzer Kultur in Mähren. In: Chropovsky, B. (Hrsg.): *Symposium zu Problemen der jüngere Hallstattzeit in Mitteleuropa*. Bratislava 1974, 253–310.
- PATAY P. 1954: Előzetes jelentés a nagybátányi temető ásatásának eredményeiről – Preliminary report on the results of excavations at Nagybátany cemetery. *ArchÉrt* 81 (1954) 33–47.
- PATEK, E. 1968: *Die Urnenfelderkultur in Transdanubien*. ArchHung 44 Budapest.
- PATEK, E. 1984: Die nordosttransdanubische Hallstattgruppe: Ein Überblick. *MittArchInst* 12–13 (1982–1983 [1984]) 59–84.
- PATEK E. 1991: A Szabó János Győző által feltárt „preszkíta” síranyag. A Füzesabony-Mezőcsát típusú temetkezések újabb emlékei Heves megyében – Die von János Győző Szabó freigelegten „preskytichen” Grabfunde. Die neuen Denkmäler der Bestattungen des Typs Füzesabony-Mezőcsát im Komitat Heves. *Agria* 25–26 (1991) 61–118.
- SOÓS V. 1979: Régészeti kutatások Nógrád megyében (1976–1978). *NMMÉ* 5 (1978[1979]) 347–368.
- VELIAČIK, L. 1983: *Die Lausitzer Kultur*. Nitra.